

Щоденник німецького солдата. Військові будні на Східному фронті. 1941-1943

Щоденник Гельмута Пабста оповідає про три зимових і два літніх періоди жорстоких боїв групи армій «Центр», що просувалася на схід у напрямку Білосток — Мінськ — Смоленськ — Москва. Ви дізнаєтеся, як сприймалася війна не тільки солдатом, що виконує свій обов'язок, а й людиною, яка проявила повну відразу до нацистської ідеології.

Г Е Л Ь М У Т П А Б С Т

**Щоденник
НІМЕЦЬКОГО
СОЛДАТА**

**ВІЙСЬКОВІ БУДНІ
НА СХІДНОМУ ФРОНТІ**

1941-1943

Видавництво
«К Н Т»
Київ — 2025

УДК 94"1941/43"

П 12

Helmut Pabst

THE OUTERMOST FRONTIER

A German Soldier's Memoir
of the Eastern Front
1941-43

Переклад українською — *Юлія Джус*

Пабст Гельмут

П 12 Щоденник німецького солдата. Військові будні на Східному фронті. 1941 — 1943 / Гельмут Пабст. — Київ: Видавництво «КНТ», 2025. — 252 с.

ISBN 978-966-370-224-7

Щоденник Гельмута Пабста оповідає про три зимових і два літніх періоди жорстоких боїв групи армій «Центр», що просувалася на схід у напрямку Білосток — Мінськ — Смоленськ — Москва. Ви дізнаєтеся, як сприймалася війна не тільки солдатом, що виконує свій обов'язок, а й людиною, яка проявила повну відразу до нацистської ідеології.

ISBN 978-966-370-224-7

© Видавництво «КНТ», 2025.

НІМЕЦЬКИЙ СОЛДАТ У РОСІЙСЬКІЙ КАМПАНІЇ

На світанку 22 червня 1941 року Німеччина всією міццю своєї тримільйонної армії перейшла кордон із Радянським Союзом і Румунією. Одне армійське угруповання завдавало удару в північно-східному напрямку по лінії Вільнюс – Ленінград. Інший удар наносився на південний схід у напрямку Києва. Третій – групою армій «Центр» під командуванням фон Бока, що просувалася на схід у напрямку Білосток – Мінськ – Смоленськ – Москва.

До артилерійської частини цього армійського угруповання було відряджено унтерофіцера зв'язку тридцятирічного Гельмута Пабста, колишнього студента, який вивчав юриспруденцію, і учасника німецької окупації Франції. З першого тижня російської кампанії Пабст вів щоденник у формі листів батькам і друзям у Франкфурті-на-Майні. Особливо часто він звертався до батька, який воював проти Росії в Першу світову війну 1914-1917 років.

При тому, що над ним тяжіла цензура польової пошти, Пабст зміг розповісти про три літні і два зимові періоди жорстоких боїв не тільки з погляду солдата, який виконував військовий обов'язок, а й із позиції людини, яка зі щирою симпатією ставилася до росіян і проявила цілковиту відразу до вищого керівництва, яке вело війну. Між рядків можна поба-

чити дедалі виразніший сарказм, який досягає свого апогею у відкиданні всієї пропаганди, яку пересічний молодий німець – зовсім не нацист – неусвідомлено ввібрав за часів Гітлера. Його позиція багатьма не може бути зрозуміла і прийнята, але з історичного погляду, погляд людини іншої ідеології, безумовно, цікавий.

Окремі, виділені витяги покликані позначити певні події на загальному тлі війни. Саму розповідь не виправляли, а висловлювані зауваження не пояснювали, адже Пабст узяв участь у бойових діях восени 1943 року.

РОЗДІЛ 1

НАСТУП НА СМОЛЕНСЬК

Важко повірити в те, що це сталося всього два дні тому.

Цього разу я був у першому атакуючому ешелоні. Підрозділи безшумно підтягувалися до своїх позицій, перемовлялися пошепки. Скрипіли колеса штурмових гармат. За дві ночі до цього ми провели рекогносцировку місцевості; тепер чекали піхоту. Піхотинці підійшли темними, примарними колонами і рухалися вперед через поля капусти і зернових злаків. Ми йшли разом із ними, щоб діяти як артилерійський підрозділ зв'язку 2-го батальйону. На картопляному полі надійшла команда «Окопатися!». Батарея номер 10 мала відкрити вогонь о 03.05.

3.05. Перший залп! Тієї ж миті все навколо ожило. Вогонь по всьому фронту – піхотні гармати, міномети. Сторожові вежі росіян зникли у вогневих спалахах. Снаряди вдарили по батареях противника, місце розташування яких було встановлено задовго до атаки. Розгорнутим строєм піхота кинулася вперед. Болото, канави; черевики, повні води і бруду. Над нашими головами від позиції до позиції вівся загороджувальний вогонь. Вогнемети висунулися проти опорних пунктів.

Кулеметний вогонь і пронизливий свист куль. Мій молодий радист із сорока фунтами вантажу за спиною в перші пів години почувався дещо ослабленим. Потім біля казарм у Конопках нам чинили перший серйозний опір. Передові ланцюги застрягли. «Штурмові гармати, вперед!»

Ми були з командиром батальйону на маленькій висотці, за п'ятсот метрів від казарм. Нашим першим пораненим став один із посильних. Тільки ми встановили радіозв'язок, як раптом нас обстріляли з ближніх казарм. Снайпер. Ми вперше взялися за гвинтівки. Хоч ми і були зв'язківцями, але, мабуть, стріляли краще – стрільба снайпера припинилася. Наша перша здобич.

Наступ тривав. Ми просувалися швидко, іноді притискаючись до землі, але невідступно. Траншеї, вода, пісок, сонце. Весь час міняємо позицію. Спрага. Немає часу поїсти. О десятій годині ми вже стали бувалими солдатами, які побачили чимало: покинуті позиції, перевернуті броневих автомобілі, перших полонених, перших убитих росіян.

Вночі три години ми сиділи в окопі. З флангів нам загрожували танки. І знову нашому просуванню передував загороджувальний вогонь. По обидва боки від нас – атакуючі батальйони. Зовсім близько виникали яскраві спалахи. Ми опинилися прямо на лінії вогню.

Перше спалене село, від якого залишилися одні тільки труби. Там і сям – сараї і звичайні колодязі. Уперше ми опинилися під артилерійським вогнем. Снаряди видають незвичайний співочий звук: доводиться швидко обкопуватися і зариватися в землю. Постійно змінюємо позицію.

Ми опускаємо нашу апаратуру на землю. Прийом, на відміну від учорашнього, був хороший. Але ледь встигли

прийняти донесення, як батальйон рушив далі. Ми кинулися наздоганяти його.

Близько третьої години пройшли через лінію траншей, марш між боліт. Раптом – зупинка. Хтось скомандував: «Протитанкові гармати вперед!» Гармати пронеслися повз. Потім на шляху – піщаний простір, вкритий заростями рокитника. Він простягнувся приблизно на два кілометри до головної дороги і річки, біля фортеці Осовець.

На сніданок у нас був шматок хліба. На обід – один сухар на чотирьох. Спрага, спека і цей проклятий пісок! Ми втомлено протрусили вздовж, по черзі несучи вантаж. У черевиках хлюпала вода, в них забилися бруд і пісок, обличчя вкривала дводенна щетина. Нарешті – штаб-квартира батальйону, на краю рівнини. Вгорі біля річки – наш аванпост. Росіяни точно знають, де ми.

Швидко обкопуємося. Бачить Бог, не надто швидко. Ми вже точно знаємо, коли наближається снаряд, і я не можу втриматися від сміху, коли ми з головою зариваємося в наші нори, припадаючи до землі, як мусульмани під час намазу. Але нарешті – хорошого потроху – піхота відтягується назад. Ми згортаємо апаратуру і під час паузи в артобстрілі робимо ривок. Праворуч і ліворуч від нас біжать інші, і всі ми одночасно плюхаємося в бруд. Я не можу втриматися від сміху.

Діставшись до відносно безпечного місця, зосередилися в окопі і стали чекати темряви. Розділили між собою останні сигарети. Комарі зовсім збожеволіли. Стало надходити більше сигналів. Я мало з глузду не з'їхав, розшифровуючи їх, бо мій ліхтар приваблював ще більше комарів. І знову з'явилася піхота, яка поверталася з вогневого рубежу. Ми не зовсім розуміли, що відбувається.

Ми знали, що десь має бути висота, глибокий окоп. Там на нас чекали суп і кава – стільки, скільки ми хотіли. Пройшовши в сутінках ще два кілометри, ми завершили рейд біля однієї з наших батарей. Невдовзі вже лежали поруч один з одним, натягнувши куртки на вуха. Російські снаряди побажали нам спокійної ночі. Коли ми знову вилізли близько четвертої години, то виявили, що перебуваємо за сотню метрів від нашої штаб-квартири.

Через годину ми рухалися маршем на захід, потім на північ. Коли опустилася ніч, ми були біля села Августова, церква якого з її двома куполами нагадала мені про батька. Трохи віддалік від Августова в напрямку Гродно нам знову оголосили стан боеготовності. Ми мали бути готові о пів на одинадцяті. Нас розбудили о пів на першу і, зрештою, ми вийшли о п'ятій годині ранку. Ситуація весь час змінювалася; фронт наближався дуже швидко. Ми йшли маршем на Гродно, де нас мали кинути в бій. Праворуч і ліворуч підступали болота. Ціла танкова бригада росіян, імовірно, десь праворуч, але такого роду речі ніколи не побачиш. (Бачиш тільки комарів – їх у надлишку – і відчуваєш пил.)

Нарешті ввечері путівцями ми увійшли в село і такими самими дорогами прокрокували через Липськ. Всюди клуби пилу підіймалися в повітря і повільно клубочилися за колонами вздовж доріг.

Дорога на Кузню вся засипана піском, розбита, порізана коліями, і на ній повно вирв від снарядів. Вона спускається вниз, як дно висохлого моря. Насилу форсованим маршем перетинаємо схили, іноді шлях в'ється змійкою. Напевно, це як у наполеонівську кампанію. Вночі ми зупиняємося де-небудь серед пісків. Свіжо, і йде дощ. Ми, трем-

тячи, заповзаємо під автомашини. Вранці продовжуємо рух, брудні й запоорошені, зі струмками поту, що стікає. Кузня. По боках вузької дороги, якою ми крокуємо, розташовані три цвинтарі – католицьке, православне та єврейське. Перша на нашому шляху православна церква з її цибулинними куполами. Тим часом одноманітна рівнина змінилася чарівним парковим ландшафтом. Сади, що розкинулися навколо будинків, скромне домагання на красу, невигадливі прикраси на будинках і – фруктові дерева.

Це містечко частково зазнало руйнувань. Вигорів цілий квартал. В одному з будинків уціліли кухня і шматок труби. Чоловік і жінка повзають навколо неї, і з цього куточка йде димок. Старий у кожусі з босими ногами сидить на стільці, щасливо нам усміхаючись. Його червоний ніс любителя спиртного виділяється на тлі рідкої недоглянутої бороди.

За годину ми вийшли на пристойну тверду дорогу, рухаючись у напрямку до Н. З нами йшла легка артилерія; коні й знаряддя, що наближалися до вершини підйому, через яку ми перевалили, мали вигляд вирізаних із паперу фігурок. Не спекотно. Злегка горбиста рівнина, і без пилу. Чудовий ранок. Криті соломою дерев'яні будинки, можливо, і були старими, але сільська церква біліла і блищала на пагорбі наочним символом своєї влади.

Цей марш більше стомлює, ніж бій. Півторагодинний відпочинок: від години тридцяти хвилин до трьох. Пізніше, коли ми йшли на марші, місяць був у нас за спиною, а ми прямували до темного, загрозливого неба. Це було як крокувати в темну діру; примарний ландшафт був бляклим і голим. Ми годину проспали, як убиті, і встали на нетвердих ногах із жахливою важкістю в шлунку. Ніжний ранок. Бліді, красиві ко-

льори. Прокидаєшся повільно, а на кожному привалі спиш. У будь-який час під час просування вперед можна бачити солдатів, що сплять біля узбіч, там, де вони опустили на землю. Іноді вони скручуються, як мертві, або ж, як пара мотоциклістів, яких я бачив цього ранку, щасливі тим, що самі по собі, спина до спини, відпочивають у довгих шинелях і сталевих касках, розставивши ноги та засунувши руки в кишені.

Думка про те, що потрібно вставати, насилу проникає крізь дурман сну. Пробудження зайняло у мене багато часу. Коли я будив свого сусіда, він продовжував лежати в положенні, відкинувшись назад, з абсолютно млявим обличчям. Я підійшов до іншого, який виконував обов'язки вартового, у нього були глибокі зморшки на обличчі і гарячково блищали очі. Ще один почав писати листа своїй дівчині і заснув за цим заняттям. Я обережно витягнув аркуш; він не зміг написати і трьох рядків.

13 липня 1941 року. Рушили о 16.30 якраз перед грозою. Ми страшенно пітніли. Гроза налетіла гуркітливою пеленою. Це полегшення, але задуха не зникла. Чотири години ми крокували в неймовірному темпі без зупинок. Навіть після цього нас обманювали щоразу, коли ми зупинялися відпочити; ми рухалися далі майже одразу ж. З настанням ночі нам дали відпочити лише три чверті години.

Ніч. З пагорба, де ми стояли, нам було видно вогні, що розсипалися далеко на горизонті. Спочатку я подумав, що це зоря. Жовтий пил завис навколо як туман, ліниво розходячись у сторони або огортаючи придорожній чагарник.

Коли на горизонті червоною кулею піднялося сонце, у нас виникла проблема з тяговою силою. При слабкому світлі фургон нашого пункту повітряного радіоспостереження –

гігант на величезних колесах, що слугував колись польовою фуражною дачею французів, – зійшов з дерев'яного настилу дороги. Кінь заплутався в постромках, а два інші, яких вели по настилу попереду, щоб вторувати дорогу, зав'язли в болоті й заплуталися в дротах польового зв'язку. Чортівня якась. За допомогою свіжих коней і ще однієї пари їм на допомогу ми визволили застряглий фургон і поспішили за своєю частиною. Ми знайшли своїх швидше, ніж очікували, – за кілька кілометрів попереду, в лісі біля озера. Весь ліс був заповнений військами і штабелями боєприпасів, які зайняли все вільне місце до останнього квадратного метра. Ми розігрили обід і встановили намет, а коли заповзли всередину, пішов дощ. У маленьку дірку в брезентовому верху краплі дощу просочувалися, потрапляючи мені на обличчя, але погода була все ще задушливою, так що це мені навіть подобалося. Крім того, я дуже втомився.

Вранці спустився до озера. Вода була теплою. У мене був час, щоб випрати спідню білизну, яка вже набула сіро-землистого кольору.

16 липня. Продовжили рух о 14.00. Ми крокували до тремтіння в колінах до самого пункту Л. Він був уже зовсім близько, а нам страшенно хотілося пити. У селі один із наших коней втратив підкову. Вибухнула гроза, і я разом з іншими затримався, щоб знайти коваля в одній із батарей, що йшли позаду. Наш власний коваль залишився далеко позаду, щоб полагодити польову кухню, у якої зламалася задня вісь.

Ми знайшли коваля. Дехто з хлопців дав нам хліба, чаю, цигарок і цигаркового паперу, і ми поїхали в сутінки, що згущувалися, і в нову грозу. Коні продовжували шарахатися з боку в бік, не розрізняючи шляху. Нарешті за годину

ми вийшли до важких силуетів гармат на краю дороги, що відстали від частини. Під дощем темні фігури притулилися біля машин або лежали під ними дивними купами. Я знайшов усіх своїх супутників, що лежали під деревами. Вони міцно спали, а коні схилили голови на шию один одному. Між п'ятою і шостою ранку ми вийшли в призначений для відпочинку район на лузі трохи вище за одне з сіл. Підйом був опівдні, о четвертій годині – в дорогу. Чотири години маршу в мокрих черевиках. До вечора стало прохолодно. Дорога підіймалася й опускалася за одноманітного ландшафту, а здалеку долинав шум стрілянини. Біля дороги виднілися вирви від бомб. До 2.20 ми звернули на ділянку, порослу травою.

Холодно і сиро за противного пронизливого вітру. Ми набрали мокрого сіна і спорудили намет. У когось знайшлася свічка. Тепер, коли ми влізли всередину, несподівано стало цілком затишно: четверо людей, які зручно влаштувалися в укритті навколо доброзичливого теплого світла. Хтось сказав: «Ми не забудемо цей вечір», і всі були згодні.

20 липня 1941 року. Сьогодні рівно чотири тижні. Відтоді, як ми перетнули кордон Німеччини, подолали 800 кілометрів; після Кульма – 1250. На вісімнадцяту ніч точна відстань від перетину доріг у Штанкені, де нас зібрали для того, щоб ми рушили в напрямку Граєва та Осовця, дорівнювала 750 кілометрам.

Я сиджу на лавці біля будиночка поромника. Ми чекали на решту з нашої частини, щоб почати важку переправу через Західну Двіну, яку наша маленька група долала верхи на конях упродовж понад години. Розрахований на вантаж у вісім тонн, аварійний міст з одностороннім рухом не міг пропустити весь потік тих, хто переправлявся. Біля підніжжя крутого берега натовпи військовополонених допомагають будувати

другий міст. Босі люди, з-поміж цивільних, вимучено копошаться над уламками старого моста, що перекрив маленьку річку. На переправу може бути витрачено чимало годин; руки ста п'ятдесяти полонених, для того, щоб штовхати, – у нашому розпорядженні.

Місто Вітебськ усе в руїнах. Світлофори повисли на трамвайних дротах, як кажани. З огорожі все ще посміхається обличчя на кіноафіші. Населення, здебільшого жінки, діловито блукає поміж руїн у пошуках обвуглених дощок для багаття або покинутого начиння. Деякі вулиці на околицях залишилися неушкодженими, і раз у раз наче за помахом чарівної палички трапляється вціліла маленька халупа. Деякі дівчата одягнені доволі гарно, хоча інколи на них фуфайки, в руках авоськи, а ходять босими і з вузлом за спиною. Там були селяни з сільської місцевості. У них овчинні кожухи або ватяні куртки, а на головах у жінок хустки. На околицях живуть робітники: ледачі молоді люди і жінки з нахабними фізіономіями. Іноді дивуєшся, побачивши людину з гарною формою голови, а потім уже помічаєш, як бідно вона одягнена.

Наказ продовжити наш марш було скасовано в останній момент. Ми зупинилися і послабили упряж. Потім, коли збиралися вже задати коням чверть норми вівса, прийшов новий наказ. Ми мали виступити негайно, рухаючись прискореним маршем! Переправа для нас була очищена. Ми рушили назад, спочатку на південь, у головному напрямку на Смоленськ. Марш виявився мирним, щоправда, у спеку і в пилу, але всього лише на вісімнадцять кілометрів. Але після легкого дня перед цим напруга і втома змусили мене забути про красу ландшафту. Ми відряджені до піхотної дивізії, яка висувалася ще далі на схід; і справді, ми крокували вдень і вночі і продовжуємо крокувати.

Перед нами розстелялися поля кукурудзи, що тихо колихається, гектари запашної конюшини, а в селах – вервечки пошарпаних негодою покритих соломою хат, біла церква, що височіє, яку використовували і для інших цілей, а сьогодні в ній цілком могла розміститися польова пекарня. Можна побачити, як місцеві жителі вишикувалися в чергу до нашої пекарні за хлібом під керівництвом усміхненого солдата. Можна побачити запитальні погляди полонених, які під суворим поглядом конвою знімають пілотки. Усе це можна побачити, але тільки в напівдрімотному стані.

О 2.00 я розбудив передову групу, через пів години – весь загін. О пів на п'яту ми рушили в дорогу. Зараз половина шостої вечора 26 липня. Я лежу спітнілий і в пилу на узбіччі дороги біля підніжжя пагорба. Звідси нам належить пройти протяжну відкриту ділянку дороги. Вдалині чути гул. Після Суража активізувала дії авіація, цілі ескадрильї наших пікіруючих бомбардувальників, яких супроводжували винищувачі, здійснювали нальоти на противника. Учора три російські бомбардувальники кружляли над нашим озером, після того як скинули за кілька кілометрів звідси свій бомбовий вантаж. Перш ніж вони зникли з поля зору, ми бачили, як наші винищувачі зі свистом пронеслися за ними, сідаючи їм на хвіст, і кулемети застрочили в жаркому полуденному повітрі.

Кілька днів тому нам траплялося дедалі більше біженців, потім на дорогах стало менш жваво, і ми оминули табори для переміщених осіб, у яких було від тисячі до тисячі двохсот полонених. Тут не що інше, як лінія фронту. У селах величезна кількість будинків покинута. Селяни, що залишилися, тягають воду для наших коней. Ми беремо цибулю і маленькі жовті ріпки з їхніх городів і молоко з бідонів. Більшість із них охоче діляться всім цим.

Ми продовжили рух дорогою, дотримуючись інтервалів. Далеко попереду, на краю лісу, здіймаються грибоподібні клуби диму від вибухів снарядів. Ми звернули, перш ніж дійшли до цього місця, на цілком стерпну піщану дорогу, якій, здавалося, не буде кінця. Настала ніч. На півночі небо все ще залишалося світлим; на сході і на півдні воно висвітлювалося двома палаючими селами.

Над нашими головами бомбардувальники вишукували цілі і скидали бомби вздовж головної дороги позаду нас. Мої вершники тряслися і погойдувалися в сідлах на своїх конях. О пів на четверту ми стали квапитися; о четвертій наш фургон заспішив на командний пункт. Зараз сьома година, і я лежу тут, трохи позаду нього з двома розгорнутими секціями радіостанції наготові.

Спокійна обстановка в післяполудневій годині. Ми прокинулися і поїли, знову лягли спати, а потім були підняті по тривозі. Тривога виявилася помилковою, і ми продовжували спати. Внизу через луг під конвоєм переправлялися в тил взяті в полон росіяни. При вечірньому світлі все здається таким доброзичливим.

День видався прекрасним. Нарешті в нас з'явилося трохи часу для своїх особистих справ. Війна йде з перервами. Ніяких рішучих дій. Протитанкова гармата або танк відкриває вогонь – ми відповідаємо своїми мінометами. Гармата видає неприємні зітхаючі звуки. Потім після кількох пострілів – тиша.

Наші батареї інтенсивним вогнем обстрілюють спостережний пункт противника, і росіяни «пригощають» нас кількома снарядами. Ми жуємо свій хліб і нахилиємося, коли починає грати «музика». Можна заздалегідь визначити, звідки вона доноситься. Нагорі на пагорбі ад'ютант повідомляє:

«Танки атакують трьома колонами по фронту, пане гауптман!» – «Передай артилеристам!» – відповідає капітан і спокійно закінчує гоління.

Приблизно через три чверті години танки йдуть на нас масою; вони так близько, що заходять у тил нашого пагорба. Обстановка стає досить напруженою. Два спостережні пункти згортаються і йдуть, командний пункт загону і штаб-квартира батальйону залишаються. Тим часом наша піхота знову висунулася до палаючого села. Я лежу у вирві на пагорбі. У ситуаціях, подібних до цієї, завжди відчуваєш задоволення від того, що бачиш те, що відокремлює зерно від половини. Більшість відчуває страх. Лише деякі залишаються веселими. І це ті, на кого можна покластися.

30 липня 1941 року. Минулої ночі ми бачили світловий сигнал, який подавали наші, приблизно за двадцять кілометрів звідси. Кільце навколо Смоленська стискається. Обстановка стає спокійнішою.

Здебільшого через повільне просування німецької піхоти важкопрохідною місцевістю значна кількість радянських військ фактично уникла оточення. З їхньою допомогою було зведено лінію оборони на Десні, яка тим самим піддала німців, що наступали, першій справжній перевірці.

Відступаючи, росіяни підпалюють за собою свої села; пожежі палахкотіли всю ніч. До полудня сьогоднішнього дня ми мали можливість побачити фонтани бруду, що здіймається вгору при розривах важких снарядів. Армійський корпус вступає в бої, рухаючись з півдня на північ. Ворог чинить запеклий опір; у лісі знову свистять снаряди, що пролітають. Ближче до вечора ми були готові змінити позицію, рухаючись на схід. Котел оточення, того й гляди, буде розбитий. Коли

ЗМІСТ

Німецький солдат у російській кампанії	3
РОЗДІЛ 1	
Наступ на Смоленськ	5
РОЗДІЛ 2	
Меч над тишею	23
РОЗДІЛ 3	
Шлях на Калінін	35
РОЗДІЛ 4	
Бій навколо спостережного пункту «Червоний»	49
РОЗДІЛ 5	
Зима в центральному секторі	59
РОЗДІЛ 6	
Дивне життя фронту	80
РОЗДІЛ 7	
Кінець першого року	92
РОЗДІЛ 8	
«Ми тут, товариші»	106
РОЗДІЛ 9	
На колишньому вогневому рубежі	123
РОЗДІЛ 10	
На північ від Волги	142
РОЗДІЛ 11	
Ржевський плацдарм	156

РОЗДІЛ 12

Відхід через Дніпро 175

РОЗДІЛ 13

Острів на долоні Бога 196

РОЗДІЛ 14

На стовповій дорозі 209

РОЗДІЛ 15

Старий ліс 227

РОЗДІЛ 16

Ми живемо за тривогою 236

Примітки 249

ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

Гельмут ПАБСТ

ЩОДЕННИК
НІМЕЦЬКОГО
СОЛДАТА
ВІЙСЬКОВІ БУДНІ
НА СХІДНОМУ ФРОНТІ
1941—1943

Переклад українською — *Юлія Джус*

Підписано до друку 14.06.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 15,75. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

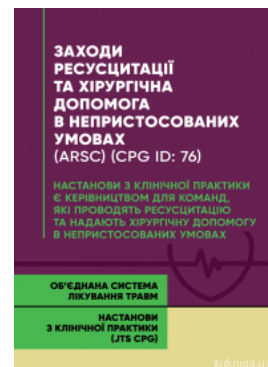
Книги, які можуть вас зацікавити

Керівництво зі
стрілецької справи до
73-мм станкового
протитанкового
гранатомета (СПГ-9М)

Міни як вони є.
Довідник по мінній
безпеці. Частина друга

Заходи ресусцитації та
хірургічна допомога в
непристосованих
умовах (ARSC) (CPG
ID:76). Об'єднана
система лікування
травм. Наставни з
клінічної...

Військове мистецтво

Лікування гострих
травматичних
пошкоджень під час
тривалої допомоги в
польових умовах

Надання допомоги при
черепно-мозковій
травмі під час тривалої
допомоги в польових
умовах

Перейти до галузі права
Військове право

Перейти на сайт →